

Επιστημονικό Άρθρο

Κίνδυνοι Εκπαιδευτικού Αποκλεισμού στη Μη Αστική Ελλάδα

Βικτώρια Μπίγκελοου

Υπότροφος

Αθηναϊκό Ίδρυμα Εκπαίδευσης και Έρευνας (ATINER)

Το άρθρο αυτό είναι μια βιβλιογραφική ανασκόπηση που εντοπίζει διάφορες πτυχές της περιφερειακής ανισότητας, αναφέροντας τον «εκπαιδευτικό αποκλεισμό» ως πραγματική απειλή για τις μη αστικές περιφέρειες της Ελλάδας. Η έρευνα διαπίστωσε ότι υπάρχει πολύς διάλογος στο ευρωπαϊκό κοινό, αλλά και στο πολιτικό επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) που προσδιορίζει την ισότητα στην εκπαίδευση ως βασικό πυλώνα για την ευρωπαϊκή κοινωνία. Το 2020 το Γραφείο της ΕΕ δημοσίευσε μια έκθεση με τίτλο «Ισότητα στη σχολική εκπαίδευση στην Ευρώπη: δομές, πολιτικές και επιδόσεις μαθητών», η οποία προσφέρει μερικές εξηγήσεις για την πραγματικότητα που αντιμετωπίζουν οι περιθωριοποιημένοι Ευρωπαίοι μαθητές και προτείνει ορισμένες στρατηγικές για την αντιμετώπιση αυτών των ανισοτήτων (European Commission/EACEA/Eurydice, 2020). Ενώ αυτός ο διάλογος και η δράση ανάληψης πρωτοβουλιών ακούγονται ελπιδοφόρα, η ανασκόπηση που παρέχεται σε αυτό το άρθρο δείχνει ότι ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός στην Ελλάδα παραμένει ως ζήτημα και η σύσταση για σαφή πολιτική για την άμεση αντιμετώπιση αυτού του ζητήματος είναι ισχυρή.

Λέξεις κλειδιά: περιφερειακή ανισότητα, εκπαιδευτική ισότητα, εκπαιδευτικός αποκλεισμός, Ελλάδα

Εισαγωγή

Το παρόν άρθρο εστιάζει στην Ελλάδα και τις συγκεκριμένες πραγματικότητες που αφορούν τον εκπαιδευτικό αποκλεισμό για Έλληνες μαθητές που ζουν σε περιφερειακές-μη αστικές περιοχές της χώρας. Επικεντρώνεται στην ανάδειξη των ανισοτήτων που υπάρχουν στο επίπεδο εκπαίδευσης στην Ελλάδα σήμερα. Ελπίζουμε ότι η ανασκόπηση αυτού του άρθρου θα αναδείξει τις πραγματικότητες που εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν πολλοί Ευρωπαίοι πολίτες σήμερα—συγκεκριμένα οι Έλληνες μαθητές που ζουν σε πιο περιφερειακές και περιθωριοποιημένες κοινότητες—παρά τις εκθέσεις και τις πρωτοβουλίες που έχουν αναγνωριστεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και άλλους πολιτικούς φορείς. Συγκεκριμένες και

ισορροπημένες στρατηγικές πρέπει να επενδυθούν στην εκπαίδευση για τις νεότερες γενιές και αυτές να επικεντρώνονται σε εκείνες τις περιοχές που είναι πιο περιθωριοποιημένες.

Η δομή του συγκεκριμένου άρθρου, έπειτα από την προηγούμενη σύντομη εισαγωγή έχει ως εξής. Η επόμενη ενότητα εισάγει την έκθεση για το 2020 που δόθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία ζητά περισσότερες ευκαιρίες εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς για τις περιθωριοποιημένες ευρωπαϊκές κοινότητες, και η οποία λειτουργεί ως το υπόβαθρο γι' αυτή τη μελέτη. Στη συνέχεια, δίνεται μια εικόνα για τη μοναδική γεωγραφία της Ελλάδας, τις επιπτώσεις της φτώχειας στην περιφέρεια και τους κινδύνους του κοινωνικού και εκπαιδευτικού αποκλεισμού. Έπειτα εξετάζονται τα τρέχοντα στοιχεία στην Ελλάδα με μια σύντομη υποενότητα αφιερωμένη στη συζήτηση των επιπτώσεων που είχε ο COVID-19 στο εκπαιδευτικό σύστημα στην Ελλάδα. Η επόμενη ενότητα είναι μια ματιά στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, η οποία αποτελείται από δύο υποενότητες: η πρώτη παρέχει παραδείγματα σχολείων σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας και τις δυσκολίες που υπάρχουν σε αυτές τις περιοχές όσον αφορά την πρόσβαση στα σχολεία. Η δεύτερη υποενότητα πραγματεύεται το εξεταστικό σύστημα στην Ελλάδα και τις πτυχές αποκλεισμού, δηλαδή τη σύνδεση με την παραπαιδεία – ένα διαβόητο ζήτημα που εμφανίζεται στο προσκήνιο του ελληνικού δημόσιου διαλόγου. Τέλος προτείνονται ευκαιρίες για περαιτέρω έρευνα, καθώς και οι περιορισμοί στις διάφορες πολιτικές που παρουσιάζονται από αυτό το άρθρο.

Η Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής 2020: Ελλάδα

Το 2020, η Ελλάδα ήταν μέρος της έκθεσης Eurydice¹ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που επικέντρωσε τα ευρήματά της στην ισότητα στην ευρωπαϊκή εκπαίδευση, φωτίζοντας σημεία στα οποία η ισότητα υπολείπεται για τους μαθητές σε όλες τις ευρωπαϊκές κοινότητες. Η έκθεση περιείχε επίσης πρωτοβουλίες για να γίνει η σχολική εκπαίδευση πιο δίκαιη για τους μαθητές που βρίσκονται επί του παρόντος στο περιθώριο της εκπαιδευτικής κοινωνίας. Η έκθεση ενσωμάτωσε και έρευνα σχετικά με τις εκπαιδευτικές πολιτικές, τις επιδόσεις των μαθητών και τις διαφορετικές εκπαιδευτικές δομές που υπάρχουν και μπορούν να βελτιωθούν. Η έκθεση ανέφερε, μεταξύ άλλων, την ύπαρξη μεγάλων ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών εντός της μεγάλης αγροτικής και ασύνδετης γεωγραφίας περιοχών σε όλη την Ευρώπη, και συγκεκριμένα στην Ελλάδα.

Αυτή η έκθεση είναι 334 σελίδων και δημοσιεύτηκε τον Οκτώβριο του 2020. Στον Πρόλογο της έκθεσης, η Επίτροπος Mariya Gabriel, υπεύθυνη για την Καινοτομία, την Έρευνα, τον Πολιτισμό, την Εκπαίδευση και τη Νεολαία, απευθύνει ρητά έκκληση στους πολιτικούς φορείς να ενεργήσουν σύμφωνα με τα πορίσματα της

¹Για ολόκληρη την έκθεση, δεξ: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/sites/default/files/equity_2020_0.pdf.

έκθεσης: Τα δίκαια εκπαιδευτικά συστήματα είναι ευθύνη των κυβερνήσεων και πρέπει να τηρούνται με πολιτικές για τη διασφάλιση της ισότητας μεταξύ όλων των ευρωπαϊών μαθητών.

Ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός επηρεάζει τα παιδιά και τις μελλοντικές γενιές Ελλήνων Ευρωπαίων. Στον σύγχρονο κόσμο γενικότερα, και στη σύγχρονη Ελλάδα ειδικότερα, ιδανικά, κανένα παιδί δεν θα πρέπει να αποκλείεται από την πρόσβαση στην εκπαίδευσή λόγω οικονομικής δυσκολίας ή/και της γεωγραφικής και κοινωνικής απομόνωσης. Υπάρχουν δυστυχώς παιδιά σε κάθε εκπαιδευτικό σύστημα σε όλο τον κόσμο που βιώνουν και αντιμετωπίζουν δυσανάλογα επίπεδα προσβασιμότητας στην εκπαίδευση και κατά συνέπεια μένουν έξω. Όλοι αξίζουν ίσες ευκαιρίες μάθησης, και στην Ελλάδα υπάρχουν πολλά περιθώρια βελτίωσης των ευκαιριών μάθησης χωρίς αποκλεισμούς για τους μαθητές. Στην Ελλάδα σήμερα, όπως και σε άλλες κοινωνίες παγκόσμια, η πραγματικότητα είναι ότι η εκπαίδευση συχνά υπολείπεται σε ισότητα, αποκλείοντας πολλές περιθωριοποιημένες κοινότητες και τα παιδιά τους.

Στη σύγχρονη Ελλάδα, πολλοί παράγοντες εξακολουθούν να δυσκολεύουν την προσβασιμότητα στην εκπαίδευση, όπως η πανδημία COVID-19, οι μειώσεις στους εκπαιδευτικούς προϋπολογισμούς, τα αυξανόμενα χάσματα μεταξύ των οικονομιών των αναδυόμενων αστικών κέντρων και των αναπτυσσόμενων αποσυνδεδεμένων αγροτικών περιοχών, η αργή ανάκαμψη από την οικονομική κρίση. Όλα αυτά καθιστούν τις πρωτοβουλίες για δίκαιη και δίχως αποκλεισμούς εκπαίδευση, απαραίτητες για τη σταθεροποίηση μιας αναπτυσσόμενης δημοκρατικής ελληνικής κοινωνίας. Ο κόσμος σήμερα διέρχεται από ριζικές αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία βλέπει τα ζητήματα της ενσωμάτωσης και της μετατροπής του κόσμου σε πιο δίκαιο μέρος για όλους—για αυτούς τους λόγους η εκπαίδευση πρέπει να βρίσκεται στην πρώτη γραμμή αυτής της μεταρρύθμισης κάνοντας βήματα προς την ισότητα για όλους τους μαθητές.

Η Μοναδική Γεωγραφία της Ελλάδας και οι Κίνδυνοι του Εκπαιδευτικού & Κοινωνικού Αποκλεισμού

Η Ελλάδα συνορεύει με το Αιγαίο Πέλαγος στα ανατολικά, το Ιόνιο Πέλαγος στα δυτικά και τη Μεσόγειο Θάλασσα στα νότια, και διατηρεί τη μεγαλύτερη ακτογραμμή στην Ευρώπη και μια από τις μεγαλύτερες στον κόσμο, φθάνοντας σχεδόν τα 8.500 μίλια σε μήκος. Επιπλέον είναι μια από τις πιο ορεινές χώρες της Ευρώπης. Συνορεύει με την οροσειρά της Ροδόπης στα βορειοανατολικά σύνορα με τη Βουλγαρία. Η οροσειρά της Πίνδου ξεκινά από τα βορειοδυτικά σύνορα με την Αλβανία και διασχίζει τη χώρα, περιέχοντας το βαθύτερο φαράγγι σε ολόκληρο τον κόσμο, το φαράγγι του Βίκου, το οποίο βραβεύτηκε επίσημα από το βιβλίο Γκίνες το 2005.² Από τα χιλιάδες νησιά της Ελλάδας, μόνο περίπου 200 από αυτά είναι

²Επίσημα ονομάζεται, «το βαθύτερο όσον αφορά το πλάτος» φαράγγι. Guinness World Records (2004, p. 52). ISBN 978-1-892051-22-6.

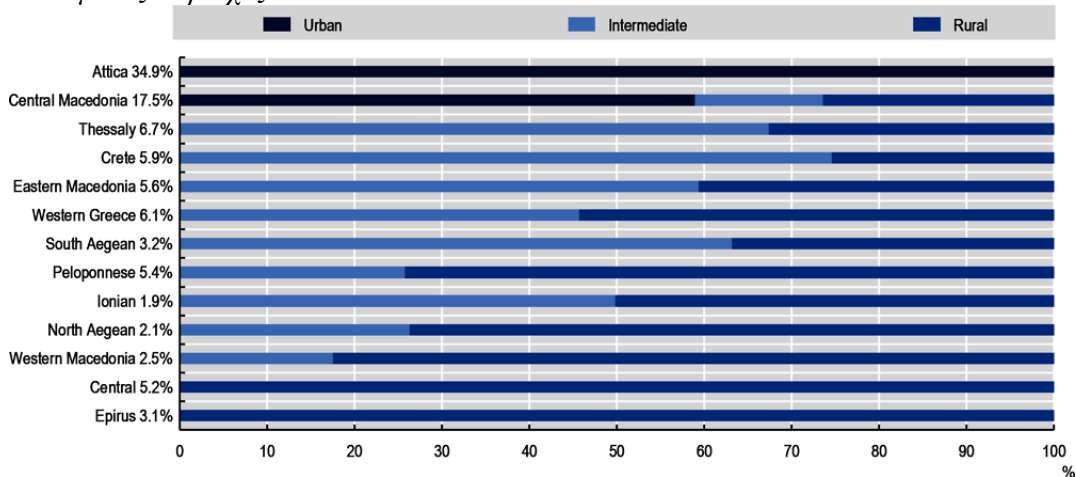
κατοικημένα, δίνοντας μια εικόνα για τις αραιοκατοικημένες και κακοτράχαλες περιοχές σε όλη τη χώρα.

Η χώρα χωρίζεται σε 13 διοικητικές περιφερειακές ενότητες ή «περιφέρειες» (επίσημα μετονομάστηκε από «νομούς» το 2011)—14 εάν συμπεριληφθεί το Άγιο Όρος (η αυτόνομη μοναστική περιοχή υπό την ελληνική κυριαρχία). Η Αττική είναι η πιο πυκνοκατοικημένη περιοχή και φιλοξενεί την πρωτεύουσα, την Αθήνα, καθώς και άλλες μεγάλες και γνωστές περιοχές όπως τον Πειραιά (το μεγαλύτερο λιμάνι της Ελλάδας). Η δεύτερη πιο πυκνοκατοικημένη περιοχή της Ελλάδας είναι η Κεντρική Μακεδονία, στην οποία βρίσκεται η Θεσσαλονίκη, η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας. Οι υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας αποτελούνται από νησιά όπως η Κρήτη, το μεγαλύτερο, και άλλες μικρότερες νησιωτικές περιοχές (Βόρειο και Νότιο Αιγαίο, Ιόνια Νησιά), καθώς και άλλες περιοχές στο εσωτερικό, που περιλαμβάνουν και αρκετές ορεινές και κακοτράχαλες περιοχές (Πελοπόννησος, Θεσσαλία, Ήπειρος και άλλες). Η πληθυσμιακή διακύμανση της χώρας είναι μεγάλη, με έναν στους δύο ανθρώπους να ζει σε μία από τις δύο μεγαλύτερες περιοχές: την Αττική ή την Κεντρική Μακεδονία, και τους υπόλοιπους να ζουν κυρίως σε μικρές και αραιοκατοικημένες αγροτικές περιοχές ανά την επικράτεια.

Οι αγροτικές περιοχές της Ελλάδας είναι συνήθως συνώνυμες με την έννοια των απομακρυσμένων περιοχών και αυτές έχουν χωριά αρκετά διάσπαρτα σε απομακρυσμένες βουνοπλαγιές, νησιά και ακτές. Ορισμένες από αυτές τις περιοχές μπορεί να έχουν ή να μην έχουν δημόσια μέσα μεταφοράς και οι άλλες υπηρεσίες μπορεί να είναι δαπανηρές για τους κατοίκους τους.³ Ο OECD (2020a) εκπόνησε μια έκθεση για την εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα, η οποία, απροσδόκητα, είχε να κάνει με την προσφορά εκτενών πληροφοριών για τα αγροτικά περιφερειακά τοπία της χώρας και τη σύνδεσή τους με την εκπαιδευτική πολιτική. Η έκθεση του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) ανέφερε ότι η Ελλάδα έχει το δεύτερο μεγαλύτερο μερίδιο αγροτικού πληθυσμού που ζει σε απομακρυσμένες περιοχές σε σύγκριση με όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ, με 3,4 εκατομμύρια ανθρώπους να ζουν σε κυρίως αγροτικές περιοχές (OECD, 2020a). Το Γράφημα 1 δείχνει την κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδας σε αστικές, αγροτικές ή ενδιάμεσες περιοχές.

³Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαπίστωσε ότι οι «οικονομικά καθυστερημένες περιφέρειες με σοβαρά ελλείμματα προσβασιμότητας» αντιμετωπίζουν υψηλότερο βαθμό έλλειψης πρόσβασης στα μέσα μαζικής μεταφοράς. Η Ελλάδα στο σύνολό της είναι πολύ κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο σιδηροδρομικής πρόσβασης για τις περιφέρειές της, ιδιαίτερα αυτή της ορεινής και αγροτικής περιοχής της Πελοποννήσου (European Commission, 2006).

Γράφημα 1. Κατανομή του Πληθυσμού της Ελλάδας σε Αστικές, Αγροτικές ή Ενδιάμεσες Περιοχές από τον ΟΟΣΑ

Πηγή: OECD (2020a), *StatLink*. <https://doi.org/10.1787/888934166555>.

Στην Ελλάδα, σε πολλά καίρια στοιχεία βασικής διαβίωσης εμπεριέχονται δυσκολίες για τις κοινότητες των ανθρώπων που ζουν σε αγροτικές περιοχές. Για παράδειγμα, οι υπηρεσίες υγείας, τα ταχυδρομεία, οι τράπεζες, οι βιβλιοθήκες, η παιδική φροντίδα και άλλες βασικές ανάγκες της κοινότητας είναι συχνά ανύπαρκτες σε αγροτικές, απομακρυσμένες περιφερειακές κοινότητες (Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, 2008). Η έλλειψη πρόσβασης σε αυτές τις υπηρεσίες έχει εκτεταμένες επιπτώσεις σε διάφορες πτυχές της ζωής. Μία από αυτές τις βασικές ανάγκες που επίσης υπολείπεται στις αγροτικές και απομακρυσμένες κοινότητες είναι η ύπαρξη σχολείων και η προσβασιμότητα σε αυτά. Αυτές οι υπηρεσίες είναι συγκεντρωμένες σε αστικές περιοχές, στις οποίες η πρόσβαση είναι συχνά δύσκολη για αγροτικές κοινότητες που ζουν στα περίχωρα των πόλεων και μακριά από τα μητροπολιτικά κέντρα.

Η γεωγραφική ποικιλομορφία είναι αυτό που κάνει την Ελλάδα μοναδική και όμορφη, αλλά έχει επίσης αρνητικές επιπτώσεις στην απόκτηση καλής εκπαίδευσης και στη συμμετοχή στην κοινωνία. Επομένως, ο κοινωνικός αποκλεισμός οδηγεί σε ανισότητες. Οι Srinthourakis et al. (2008)⁴ ορίζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό ως κάποιον που αδυνατεί να συμμετάσχει πλήρως στην κοινωνία όπου ζει - δηλαδή μέσω βασικών πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών λειτουργιών της κοινότητάς του. Για τους Έλληνες που ζουν σε συγκεκριμένες περιοχές της χώρας, η ικανότητά τους να συμμετέχουν σε βασικές κοινωνικές λειτουργίες της κοινωνίας, όπως η φοίτηση σε ένα (καλό) σχολείο, είναι ανύπαρκτη και επομένως υπάρχει σημαντικός

⁴ Αυτή η φανταστική ακαδημαϊκή έκθεση εξετάζει επίσης τα ποσοστά αποκλεισμού που υφίστανται οι εθνικές μειονότητες στην Ελλάδα, την ύπαρξη σχολικού εκφοβισμού, τα ποσοστά ανεργίας, και άλλους εξωτερικούς παράγοντες που επηρεάζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό με βάση διάφορες ανισότητες. Η έκθεση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι στην Ελλάδα «οι ανισότητες είναι εμφανείς σε όλα τα επίπεδα του εκπαιδευτικού συστήματος, ειδικά όσον αφορά τις σχολικές επιδόσεις».

αριθμός πληθυσμού που υποφέρει από κοινωνική ανισότητα. Η έκθεση των Spinthourakis et al. (2008) εξηγεί ότι «ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός ασχολείται επίσης εκ βαθέων με διαφορετικούς πολιτισμικούς τρόπους ζωής, πολιτισμικές αξίες και γλώσσες, σχέσεις εξουσίας και τη διαφοροποίηση της γνώσης». Τα παιδιά που αποκλείονται από τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες δεν κινδυνεύουν μόνο από πιθανό αναλφαβητισμό, αλλά και από έλλειψη συμμετοχής στη δική τους κουλτούρα και την εξερεύνηση της γλώσσας και της ανάπτυξης. Επομένως, οι κίνδυνοι των κοινωνικών ανισοτήτων και του εκπαιδευτικού αποκλεισμού έχουν πολλαπλά επίπεδα και βλάπτουν τη συνεκτικότητα της κοινότητας και της κοινωνίας της.

Τρέχοντα Στοιχεία στην Ελλάδα ανά Περιφέρεια

Υπάρχουν σημαντικές οικονομικές διαφορές μεταξύ των 13 διοικητικών περιφερειών της Ελλάδας. Ο ΟΟΣΑ ανέφερε ότι η Ελλάδα κατατάσσεται στη 2η θέση μεταξύ 29 χωρών του ΟΟΣΑ ως προς την υψηλότερη αύξηση των περιφερειακών οικονομικών ανισοτήτων μεταξύ 2000 και 2018.⁵ Αυτό σημαίνει ότι η χώρα έχει δει το χάσμα στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ να διευρύνεται μεταξύ πλουσιότερων και φτωχότερων ελληνικών περιοχών κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Από το 2018, το επίπεδο του κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην Αττική ήταν διπλάσιο από ό,τι στο Βόρειο Αιγαίο και την Ανατολική Μακεδονία, τις περιφέρειες με το χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ στη χώρα (OECD, 2020b). Ουσιαστικά, οι φτωχές περιοχές της Ελλάδας γίνονται φτωχότερες και άρα περιθωριοποιούνται περαιτέρω.

Το 2019, δημοσιεύθηκε μια έκθεση της Eurostat που εξέταζε το ΑΕΠ για διάφορες περιοχές σε χώρες της ΕΕ. Από αυτή τη λίστα, τέσσερις από τις 13 περιφερειακές ενότητες της Ελλάδας συγκαταλέγονται στις 20 φτωχότερες της ΕΕ σύμφωνα με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Η Ανατολική Μακεδονία και η Θράκη κατατάσσονται στην 11η, ακολουθούμενη από την Ήπειρο και το Βόρειο Αιγαίο στην 13η, και τη Δυτική Μακεδονία στη 17η από τις 20 φτωχότερες περιφέρειες της ΕΕ (EKathimerini Newsroom, 2019). Για να συνοψίσουμε τα ευρήματα της έκθεσης της Eurostat, ο Kokkinidis (2019) ανέφερε: «Η Ανατολική Μακεδονία-Θράκη, η Ήπειρος, το Βόρειο Αιγαίο και η Δυτική Μακεδονία έχουν όλες κατά κεφαλήν ΑΕΠ κάτω από το 50% του μέσου όρου της ΕΕ. Οι κάτοικοι της φτωχότερης περιοχής της Ελλάδας, της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, έχουν μόνο το 46% του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ. Οι κάτοικοι της Ηπείρου και του Βορείου Αιγαίου, που και οι δύο καταλαμβάνουν τη δέκατη τρίτη θέση των είκοσι φτωχότερων περιφερειών της ΕΕ, έχουν μόνο το 48% του μέσου όρου της ΕΕ και η Δυτική Μακεδονία βρίσκεται στη δέκατη έβδομη θέση, με 49 τοις εκατό».

⁵Τα κενά στην παραγωγικότητα είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει το περιφερειακό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ). Ωστόσο, από το 2018, ο ΟΟΣΑ ανέφερε ότι καμία περιοχή στην Ελλάδα δεν έχει ανακάμψει στα προ της οικονομικής κρίσης επίπεδα (OECD, 2008).

Αυτές οι διεθνώς χαρακτηρισμένες φτωχές περιοχές επηρεάζουν την πιθανότητα των μαθητών να φοιτήσουν στο σχολείο, από το Γυμνάσιο μέχρι το Λύκειο, στα ελίτ γυμνάσια και τελικά στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και στα ελίτ πανεπιστήμια, κυρίως λόγω της λιγότερο ευνοϊκής διαβίωσης και οικονομικής τους κατάστασης. Αυτές οι οικονομικές και εκπαιδευτικές ανισότητες μεταξύ φτωχών και μη φτωχών περιοχών επηρεάζουν και πολλές άλλες περιφέρειες στη βορειοδυτική και κεντρική Ελλάδα. Ο πληθυσμός αυτών των φτωχών περιοχών φιλοξενεί πάνω από το 73% των ανθρώπων που ζουν σε περιοχές που θεωρούνται αγροτικές και απομακρυσμένες. Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι τόσο μεγάλο ζήτημα στην Ελλάδα που η UNICEF έχει συνεργαστεί με την Ελλάδα σε διάφορες πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση ορισμένων από αυτά τα ζητήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά και οι οικογένειές τους. Αναφέρουν την πραγματικότητα στον ιστότοπό τους: «Το 2017, το 36,2% των παιδιών στην Ελλάδα κινδύνευαν από τη φτώχεια (πριν λάβουν κοινωνικά επιδόματα) και οι ομάδες, που εδώ και καιρό έχουν περιθωριοποιηθεί στην Ελλάδα, διατρέχουν ακόμη μεγαλύτερο κίνδυνο περαιτέρω αποκλεισμού και ανισότητας» (UNICEF).

Οι Επιπτώσεις της Πανδημίας COVID-19 στην Ελληνική Παιδεία

Φυσικά στη σημερινή εποχή, καμία ερευνητική εργασία δεν θα ήταν πλήρης χωρίς την αναφορά στην πανδημία COVID-19 και των επιπτώσεών αυτής σε σχεδόν κάθε πτυχή της σημερινής κοινωνίας. Δυστυχώς, ο αντίκτυπος στην εκπαίδευση δεν αποτελεί εξαίρεση, και στην πραγματικότητα είναι μια από τις πιο βαθιά επηρεασμένες πτυχές της κοινωνικής ζωής εν μέσω της πανδημίας λόγω της συντριπτικής ακαδημαϊκής αναστάτωσης. Στην Ελλάδα, η καραντίνα της οικονομίας ξεκίνησε στις 11 Μαρτίου 2020. Η ελληνική κυβέρνηση έκλεισε την οικονομία σε τρεις διαφορετικές περιόδους. Η πρώτη καραντίνα ξεκίνησε στις 11 Μαρτίου 2020 και διήρκεσε 82 ημέρες έως τις 31 Μαΐου 2020. Η δεύτερη ήταν μεγαλύτερη. Διήρκεσε 84 ημέρες, ξεκινώντας στις 9 Νοεμβρίου 2020 και έληξε στις 31 Ιανουαρίου 2021. Η τελευταία καραντίνα, διάρκειας 63 ημερών, ξεκίνησε στις 16 Μαρτίου 2021 και έληξε στις 17 Μαΐου 2021 (Papanikos, 2021). Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου καραντίνας που διήρκεσε 475 ημέρες, η οικονομία βρισκόταν σε αυστηρή καραντίνα για σχεδόν το ήμισυ της περιόδου, 229 ημέρες, καθιστώντας σχεδόν τις μισές από τις συνολικές ημέρες υπό «ολική» καραντίνα, κατά τη διάρκεια της οποίας οι Έλληνες δεν επιτρέπεται να βγουν από τα σπίτια τους (Papanikos, 2021). Το κλείσιμο επηρέασε όλες τις βαθμίδες των σχολείων, από τον παιδικό σταθμό και το νηπιαγωγείο μέχρι το πανεπιστημιακό επίπεδο, και περιλάμβανε όλα τα ακαδημαϊκά και τεχνολογικά εκπαιδευτικά ιδρύματα (TEI), δημόσια και ιδιωτικά. Τα σχολεία άνοιξαν ξανά στις 11 Μαΐου 2021 και παραμένουν ανοιχτά όπως σήμερα. Η Ελλάδα ήταν πολύ προοδευτική στη συνεργασία της με τον ιδιωτικό τομέα για τη διανομή υλικού εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων κατευθυντήριων γραμμών και πόρων σε εκπαιδευτικούς και γονείς ώστε να καθοδηγήσει τη διαδικασία μάθησης από το σπίτι που έγινε πραγματικότητα για το μεγαλύτερο μέρος του κόσμου (OECD, 2020a).

Το Εκπαιδευτικό Σύστημα της Ελλάδας

Μέσω του Συντάγματός της, η Ελλάδα έχει διακηρύξει τη δέσμευσή της στις αξίες της κοινωνικής ισότητας, ειδικά συγκεντρωμένες γύρω από την εκπαίδευση, για την πολιτεία και τους πολίτες της που ορίζονται ρητά στο ελληνικό Σύνταγμα [Άρθρο 16.2.: Η εκπαίδευση αποτελεί βασική αποστολή για το κράτος και πρέπει να στοχεύει στην ηθική, πνευματική, επαγγελματική και σωματική αγωγή των Ελλήνων, στην ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και στη διαμόρφωσή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες -- Το Σύνταγμα της Ελλάδας, αναθεωρημένο στις 27 Μαΐου 2008]. Ως γενέτειρα της δημοκρατίας και της δυτικής σκέψης, η δέσμευση για εκπαίδευση για όλους ταιριάζει πολύ με το πως έχουμε την Ελλάδα στο μυαλό μας, ως τη χώρα των φιλοσόφων και θεμελιωτή της δημοκρατικής σκέψης και διαδικασίας.

Ωστόσο, σε μια έκθεση του BBC, δηλώθηκε ότι, «το εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας έχει γίνει ένα από τα πιο άνισρα στον ανεπτυγμένο κόσμο» (Pickles, 2015).⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 16.4 του ελληνικού συντάγματος, η εκπαίδευση παρέχεται δωρεάν σε όλες τις βαθμίδες, με βάση την αρχή της ισότητας [Άρθρο 16.4.: Όλοι οι Έλληνες δικαιούνται δωρεάν εκπαίδευση σε όλες τις βαθμίδες στα κρατικά εκπαιδευτικά ιδρύματα. Το Κράτος θα παρέχει οικονομική βοήθεια σε όσους διακρίνονται, καθώς και σε μαθητές που χρήζουν βοήθειας ή ειδικής προστασίας, ανάλογα με τις ικανότητές τους. -- Το Σύνταγμα της Ελλάδας, αναθεωρημένο στις 27 Μαΐου 2008]. Ωστόσο, αυτή η μελέτη διαπίστωσε ότι η ισότητα στην εκπαίδευση δεν υποστηρίζεται από καμία τρέχουσα πολιτική, παρά τη δήλωση αυτή του συντάγματος και άλλων πρωτοβουλιών που προτείνονται από την ΕΕ και την Επιτροπή της. Αντίθετα, η πραγματικότητα διαμορφώνεται με μεγάλη ανισότητα σε ολόκληρη τη χώρα.

Αυτή η ιδέα της προσφοράς δωρεάν εκπαίδευσης για όλους συνεπάγεται μια εγγυημένη ευκαιρία για όλους τους φοιτητές της Ελλάδας, εξίσου. Στην πράξη, όμως, η φαινομενικά δωρεάν εκπαίδευση που προσφέρει η Ελλάδα στους μαθητές της, δεν είναι μόνο άδικη και αποκλειστική, αλλά κοστίζει και μια περιουσία—αν βέβαια οι μαθητές θέλουν να πετύχουν. Κάτω από το πρόσχημα της δωρεάν εκπαίδευσης για όλους, η περιφερειακή διάσταση της εκπαίδευσης και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν μαθητές και οικογένειες για την απόκτηση εκπαιδευτικών ευκαιριών φαίνεται να παραμερίζεται στον τομέα της ελληνικής και ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής. Υπάρχει μεγάλη ανάγκη για πολιτική που να υποστηρίζει ρητά τις περιοχές της Ελλάδας που φιλοξενούν μαθητές από αγροτικές και απομονωμένες περιοχές. Ενώ οι πρωτοβουλίες συχνά ακούγονται ελπιδοφόρες, πρέπει να καταβληθούν

⁶Από το άρθρο «Ελληνική Τραγωδία για Εκπαιδευτικές Ευκαιρίες». Το άρθρο ανέφερε, «Μια έκθεση του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ κατέταξε την Ελλάδα στην τελευταία από τις 30 προηγμένες οικονομίες για την εκπαίδευση λόγω της στενής σχέσης μεταξύ της απόδοσης των μαθητών και του εισοδήματος των γονιών τους».

συγκεκριμένες προσπάθειες για τη διασφάλιση της εκπαιδευτικής ένταξης και ως εκ τούτου της διατήρησης των ελληνικών συνταγματικών δικαιωμάτων.

Στο πλαίσιο της περιφερειακής διάστασης της εκπαίδευσης, ο OECD (2018) διαπίστωσε ότι οι περιφερειακές ανισότητες στο μορφωτικό επίπεδο στην Ελλάδα είναι οι πέμπτες μεγαλύτερες μεταξύ άλλων χωρών του ΟΟΣΑ. Η μελέτη βρήκε μια θετική συσχέτιση μεταξύ των συνθηκών των εκπαιδευτικών παροχών και των εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων σε επιμέρους κοινότητες και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας της περιοχής και της γεωγραφίας της -με τα νησιά και τις ορεινές περιοχές της- που επηρεάζει έντονα τις εκπαιδευτικές παροχές (OECD, 2018). Αυτό το εύρημα καταδεικνύει ότι η εκπαίδευση είναι ένας από τους πιο καθοριστικούς παράγοντες για τις επιπτώσεις της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης (δηλαδή της φτώχειας) και ότι η γεωγραφία καθορίζει το επίπεδο στο οποίο μπορεί να φτάσει η εκπαίδευση. Αυτός ο κύκλος στέκεται εμπόδιο μεταξύ της ισότητας και της εκπαίδευσης με τρόπο αυτό-διαϊωνιζόμενο, εκτός εάν κάποια συγκεκριμένη πολιτική αντιμετωπίσει αυτό το ζήτημα και έτσι σπάσει αυτόν τον κύκλο ανισότητας και αποκλεισμού.

Σχολεία στην Ελλάδα ανά Γεωγραφική Περιοχή

Ο OECD (2018) συγκέντρωσε δεδομένα με βάση τον συνολικό αριθμό των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων των επιπέδων Γυμνασίου και Λυκείου σε διάφορες γεωγραφικές περιοχές σε όλη την Ελλάδα, και στη συνέχεια προσδιόρισε τον αριθμό των σχολείων που θεωρούνται «δύσκολα ως προς την πρόσβαση σε αυτά».⁷ Η Αττική, η ευρύτερη περιοχή στην οποία υπάγεται και η Αθήνα, έχει έναν πενιγρό, σχεδόν ανύπαρκτο αριθμό σχολείων που να θεωρούνται δυσπρόσιτα. Συγκρίνοντας αυτό το ποσοστό με άλλες περιοχές της Ελλάδας, δηλαδή αγροτικές, απομονωμένες και φτωχότερες περιοχές της Ελλάδας (συμπεριλαμβανομένων των νησιών), το ποσοστό αυξάνεται σημαντικά (δες Πίνακα 1). Αυτό είναι λογικό γεωγραφικά, καθώς το έδαφος αυτών των περιοχών είναι πιο τραχύ, είναι απομονωμένες και οι υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των σχολείων, είναι πιο δύσκολο να προσεγγιστούν.

⁷Ο OECD (2020a) ανέφερε ότι «η γεωγραφία της Ελλάδας – με τα νησιά και τις ορεινές περιοχές της – επηρεάζει έντονα την παροχή εκπαίδευσης».

Πίνακας 1. Γεωγραφική Κατανομή Σχολείων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα, 2017

Περιοχή	Ο συνολικός αριθμός σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Αριθμός δυσπρόσιτων σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Ποσοστό δυσπρόσιτων σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
Αττική	865	2	0,2%
Κεντρική Ελλάδα	218	7	3,2%
Κρήτη	218	9	4,1%
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	186	23	12,4%
Ιόνια Νησιά	89	12	13,5%
Βόρειο Αιγαίο	107	24	22,4%
Πελοπόννησος	219	12	5,5%
Νότιο Αιγαίο	147	50	34%

Πηγή: τροποποιήθηκε από: OECD (2018).

Ο Πίνακας 1 δείχνει ότι όσο πιο μακριά από ένα αστικό κέντρο, τόσο πιο διασκορπισμένα και επομένως δυσπρόσιτα είναι τα σχολεία. Το Γράφημα 1, το οποίο δείχνει περαιτέρω το ποσοστό του πληθυσμού ανά περιοχή στην Ελλάδα και λαμβάνοντας υπόψη και τον πίνακα διακρίνονται ακόμα περισσότερο οι περιφερειακές ανισότητες στη χώρα. Φαίνεται ότι μόνο δύο περιφέρειες στην Ελλάδα θεωρούνται καθ' όλα αστικές, με τις υπόλοιπες περιοχές να κατηγοριοποιούνται ως ενδιάμεσες προς αγροτικές. Η Αττική, θεωρείται η πιο «μορφωμένη» περιοχή στην Ελλάδα και επίσης η πιο πυκνοκατοικημένη, ενώ περιοχές όπως η Ανατολική Μακεδονία και η Ήπειρος έχουν σημαντικά λιγότερο μορφωμένους πληθυσμούς και είναι επίσης από τις πιο αγροτικές.

Επομένως, υπάρχει ένα παράδοξο στο οποίο το φαινομενικά δημοκρατικό και ισότιμο εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας θέτει έμμεσα σε κίνδυνο τους μαθητές απομακρυσμένων περιοχών που γενικά ανήκουν σε χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, να μην λάβουν κατάλληλη εκπαίδευση. Στη μελέτη των Kassotakis & Verdis (2013), η οποία εξέτασε την κοινωνιολογία της ανισότητας στην ελληνική εκπαίδευση, αναφέρθηκε η έρευνα του Thanos (2007) που έδειξε ότι οι μαθητές των οποίων οι πατέρες ήταν αγρότες ή εργάτες ήταν λιγότερο πιθανό να περάσουν σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε σύγκριση με εκείνους από πιο προνομιούχες κοινωνικές τάξεις (Kassotakis & Verdis, 2013). Αυτό σημαίνει ότι αυτή την πραγματικότητα αντιμετωπίζει σχεδόν το ένα τέταρτο (περίπου 2,5 εκατομμύρια άνθρωποι) του ελληνικού πληθυσμού που ζει σε περιφερειακές αγροτικές ή εργατικές κοινότητες.⁸ Οι συνέπειες της ένταξης έναντι του αποκλεισμού επηρεάζονται

⁸Ανά τον πληθυσμό της Ελλάδας το 2007 (11.050.000) -- World Bank.

αναμφισβήτητα από αυτά τα άνισα ποσοστά κοινωνικοοικονομικής κατάστασης, γεωγραφικής περιοχής και αστικών και αγροτικών τόπων κατοικίας.

Σύστημα Εξετάσεων & Παραπαιδεία

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα έχει επιδιώξει να παρέχει δωρεάν εκπαίδευση στους μαθητές του για να προσφέρει ίσες ευκαιρίες. Μέσω αυτής της μελέτης και της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, κατέστη προφανές ότι η γεωγραφική περιοχή και η κοινωνικοοικονομική κατάσταση επηρεάζει το βαθμό στον οποίο είναι δυνατές οι ευκαιρίες εκπαίδευσης για τους Έλληνες μαθητές. Σε μια προσπάθεια να εξισώσει τους όρους ανταγωνισμού, το ελληνικό σύστημα ανέπτυξε εξετάσεις αξιολόγησης στα περισσότερα επίπεδα εκπαίδευσης για τους μαθητές του. Αυτές οι εξετάσεις είναι αθροιστικές και μετρούν τις γνώσεις και τις δεξιότητες των μαθητών σε διάφορα επίπεδα (European Commission, 2021).⁹

Οι εξετάσεις έχουν αναπτυχθεί σε πανελλήνιο επίπεδο και δίνονται σε μαθητές σε κάθε σχολείο της Ελλάδας, ουσιαστικά σε κάθε επίπεδο. Τα αποτελέσματα (βαθμολογίες) των εξετάσεων καθορίζουν εάν ένας μαθητής είναι επιλέξιμος για τριτοβάθμια εκπαίδευση από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, επιδιώκοντας ουσιαστικά να προωθήσει τις εκπαιδευτικές του ευκαιρίες μέσω της ακαδημαϊκής προόδου. Θεωρητικά, αυτές οι εξετάσεις είναι ένας αντικειμενικός τρόπος μέτρησης της ακαδημαϊκής ευχέρειας καθενός από τους μαθητές στην Ελλάδα. Τα αποτελέσματα αυτών των εξετάσεων καθορίζουν το επίπεδο ακαδημαϊκής ικανότητας και ετοιμότητας των μαθητών να προχωρήσουν σε ανώτερα επίπεδα εκπαίδευσης, οδηγώντας τελικά στην εισαγωγή σε ένα (ελληνικό) πανεπιστήμιο.¹⁰ Ο OECD (2018) επεσήμανε ότι αυτή είναι μια προσπάθεια της Ελλάδας να παραμείνει αντικειμενική και να αποφύγει «προνόμια και διαφοροποίηση», καθιστώντας τις εξετάσεις τη βάση επιλογής για να αποτρέψει την επιλογή μεταξύ των μαθητών με διαφορετικά μεροληπτικά κριτήρια. Ωστόσο, αυτό το αντικειμενικό κριτήριο έχει καταστεί ξεπερασμένο και τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης δείχνουν ότι οι αναπτυσσόμενες ανάγκες για ισότητα έχουν ξεπεράσει σημαντικά αυτό το σύστημα.

Λόγω των αυξανόμενων πιέσεων να περάσουν αυτές τις εξετάσεις και να προχωρήσουν ακαδημαϊκά, οι μαθητές και οι οικογένειές τους είναι αποφασισμένοι να εξασφαλίσουν ότι θα τις περάσουν με κάθε δυνατό μέσο. Για τους Έλληνες, αυτό σημαίνει ότι πληρώνουν σχετικά τεράστια χρηματικά ποσά—το 2018, οι ελληνικές οικογένειες ξόδεψαν 3 δισεκατομμύρια ευρώ (Keep Talking Greece, 2018)¹¹—για

⁹Η διαδικασία αξιολόγησης, αρχικά, φαίνεται να είναι μια μέθοδος πιστοποίησης των σχολείων («...που χρησιμοποιείται για τη συνεχή βελτίωση της διαχείρισης και της καθημερινής λειτουργίας των σχολείων.»), ωστόσο ο μοναδικός σκοπός της είναι να δώσει στους μαθητές επιλογές «επιτυχίας», «αποτυχίας» ή «επανάληψης» ανάλογα με τα αποτελέσματα των εξετάσεών τους.

¹⁰Δες European Commission, 2021. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/assessment-general-upper-secondary-education-23_en.

¹¹Η προσέγγιση των συνδυασμένων δαπανών για φροντιστήριο, βιβλία και εγχειρίδια, επιπλέον μαθήματα και τεχνολογικές ανάγκες, με χρήση δεδομένων από το 2015.

ιδιωτική εκπαίδευση, εκτός σχολικών ωρών, για την προετοιμασία των μαθητών για ώστε να περάσουν τις εξετάσεις. Γενικά, οι μαθητές διδάσκονται αρχαία και νέα ελληνικά, μαθηματικά, θετικές επιστήμες και ιστορία. Αυτή η ιδιωτική εκπαίδευση μετά το σχολείο, ονομάζεται φροντιστήριο στην Ελλάδα και αναφέρεται διεθνώς ως παραπαιδεία. Ο εκπαιδευτικός ερευνητής Mark Bray ξεκίνησε την εξερεύνηση της πραγματικότητας και των επιπτώσεων της παραπαιδείας για να περιγράψει αυτή τη βιομηχανία - που υπάρχει στη σκιά των κανονικών σχολικών προγραμμάτων και παρέχεται με υψηλό κόστος (OECD, 2018).

Το εξεταστικό σύστημα έχει ενημερωθεί και αναμορφωθεί με μικρά βήματα από τη δεκαετία του 1980. Ωστόσο, εξακολουθεί να είναι το μόνο μέτρο της χώρας που καθορίζει την επιλεξιμότητα των μαθητών για να περάσουν στα επόμενα εκπαιδευτικά επίπεδα και τελικά να φοιτήσουν σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, μόνο το ένα τρίτο όλων των φοιτητών που συμμετείχαν στις εξετάσεις περίμενε να γίνει δεκτό σε ένα από τα τότε 18 πανεπιστήμια και 12 ΤΕΙ στην Ελλάδα (Tsakloglou & Antoninis, 1999, όπως παρατίθεται σε OECD, 2018). Ακόμη και το εξεταστικό έτος του 2017, η αναλογία ήταν άδικα στρεβλή. Σύμφωνα με τον OECD (2018), υπήρχαν περίπου 96.000 φοιτητές που έδωσαν τις εισαγωγικές εξετάσεις για το πανεπιστήμιο το 2017, για μόλις περίπου 70.000 διαθέσιμες θέσεις σε πανεπιστήμια ανά τη χώρα. Η πρόθεση της εξέτασης να χρησιμεύσει ως «αντικειμενικό κριτήριο» για τον καθορισμό της πορείας της ζωής ενός νεαρού Έλληνα στερείται ισότητας και δίκαιων ευκαιριών.¹² Πώς μπορεί ένας νεαρός μαθητής από ένα χωριό του Βορείου Αιγαίου να ανταγωνιστεί τους καλά συνδεδεμένους με την εκπαίδευση μαθητές στην Αθήνα ή τη Θεσσαλονίκη;¹³ Έτσι, έχει αποδειχθεί ότι το προνόμιο ανήκει στους μαθητές που έχουν τη δυνατότητα εύκολης πρόσβασης και χρηματοδότησης των εκπαιδευτικών τους προσπαθειών και επομένως έχουν περισσότερες ευκαιρίες από άλλους μαθητές μικρότερων κοινωνικοοικονομικών δυνατοτήτων που ζουν σε πιο περιφερειακές και απομακρυσμένες περιοχές (Giannimis et al., 2018).

Το φαινόμενο της παραπαιδείας δεν είναι μόνο στην Ελλάδα. Ωστόσο, η παραπαιδεία είναι πιο ισχυρή στην Ελλάδα από όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ. Είναι ένα ζήτημα που διεθνείς φορείς όπως η UNESCO έχουν κάνει προσπάθειες για να αντιμετωπιστεί και να λυθούν οι αυξανόμενες ανησυχίες σχετικά με την περαιτέρω διαιώνιση των κοινωνικών ανισοτήτων στην εκπαίδευση (King, 2012). Ο OECD

¹²Ο OECD (2018) επανέλαβε ότι «τα αποτελέσματα ενός νέου σε αυτές τις εξετάσεις έχουν σημαντικές συνέπειες για τη ζωή και τις προοπτικές σταδιοδρομίας του» καθιστώντας τις ένα καθοριστικό σταυροδρόμι για το υπόλοιπο της ζωής ενός ατόμου.

¹³Όπως αναφέρθηκε από αρκετούς ερευνητές όπως οι Tsakloglou & Cholezas (2005), ο OECD (2018) αναφέρει, «Συγκεκριμένα, οι κοινωνικοοικονομικά προνομιούχοι μαθητές είναι πολύ πιο πιθανό να παρακολουθήσουν μαθήματα μαθηματικών μετά το σχολείο από τους μειονεκτούντες μαθητές. Η διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων στην Ελλάδα είναι επίσης από τις μεγαλύτερες στον ΟΟΣΑ, μαζί με την Ιαπωνία και την Κορέα». Ενώ η παραπαιδεία είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο, είναι αναμφισβήτητο ότι τα φροντιστήρια στην Ελλάδα είναι ένα διαβόητο φαινόμενο από μόνο του και συμβάλλει στο ρόλο που παίζει η κοινωνικοοικονομική κατάσταση των μαθητών και των οικογενειών τους στις δυνατότητες για εκπαίδευση και ακαδημαϊκές επιτυχίες στη ζωή.

(2018) διαπίστωσε ότι η συμμετοχή στην παραπαιδεία και στα φροντιστήρια στην Ελλάδα είναι η υψηλότερη μεταξύ όλων των χωρών του ΟΟΣΑ, πιθανώς λόγω της κατά τα άλλα περίπλοκης διάκρισης ευκαιριών που βασίζεται σε γεωγραφικούς φραγμούς. Επιπλέον, ο Papanikos (2017) δήλωσε ότι τα υψηλά ποσοστά παραπαιδείας στην Ελλάδα είναι μια αντίδραση των Ελλήνων γονέων στις δομικές ελλείψεις του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Αυτό το προβληματικό σύστημα παρουσιάζεται ως μια οικονομική θυσία που χρειάζεται για τη χρηματοδότηση των φροντιστηρίων ώστε να περάσουν τις εξετάσεις ενός ήδη άδικου συστήματος. Οι μαθητές και οι οικογένειές τους δεν έχουν άλλη επιλογή από το να ακολουθήσουν το σύστημα και να ελπίζουν για τα καλύτερα αποτελέσματα δεδομένων των μοναδικών και συχνά ανόμοιων συνθηκών τους.

Επιπλέον, έχει βρεθεί ότι οι κοινωνικοοικονομικά προνομιούχοι μαθητές είναι πιο πιθανό (70%) να παρακολουθήσουν τέτοια μαθήματα μετά το σχολείο από ό,τι οι μειονεκτούντες μαθητές (OECD, 2018). Αυτό ενισχύει τις εκπαιδευτικές ανισότητες που υπάρχουν μεταξύ αυτών των δύο ομάδων. Λόγω του υψηλού κόστους των ιδιωτικών φροντιστηρίων, είναι λογικό ότι μόνο οι πιο ευνοημένες οικονομικά οικογένειες μπορούν να ανταπεξέλθουν, προωθώντας έτσι την περιθωριοποίηση των κοινωνικοοικονομικά μειονεκτούντων μαθητών και οικογενειών. Το περιφερειακό χάσμα της Ελλάδας δείχνει μια ουσιαστική διαφορά ποσοστιαίων μονάδων μεταξύ της πρόσβασης και της χρήσης των εξωσχολικών φροντιστηρίων. Αυτή η θετική συσχέτιση της αυξημένης πιθανότητας συμμετοχής στην παραπαιδεία και της ακαδημαϊκής επιτυχίας στους κύκλους των εξετάσεων ενισχύει τις ανισότητες μεταξύ των ομάδων των μαθητών.

Σε άλλες μελέτες έχει βρεθεί μια σημαντική διαφορά στην απόδοση στις εξετάσεις και στο γενικό μορφωτικό επίπεδο μεταξύ μειονεκτούντων μαθητών και σχολείων. Οι Tsakloglou & Cholezas (2005) ανέλυσαν τον κοινωνικό αποκλεισμό στην εκπαίδευση που αντιμετωπίζουν οι φτωχοί Έλληνες μαθητές μη αστικών περιφερειών. Τα αποτελέσματα της έρευνάς τους έδειξαν ότι οι μαθητές που προέρχονται από φτωχά νοικοκυριά είναι πιθανό να μη συμμετάσχουν καν στις εξετάσεις. Ο ανταγωνισμός είναι άνισος όσον αφορά τους φτωχούς μαθητές και αυτούς που ζουν σε μη αστικές περιοχές και δεν μπορούν να αντέξουν οικονομικά την ακριβή προετοιμασία που απαιτείται για να περάσουν τις εξετάσεις. Οι Tsakloglou & Cholezas (2005) σημείωσαν επίσης ότι, «δεν είναι μόνο η πιθανότητα παρακολούθησης φροντιστηρίου ή ιδιαίτερων μαθημάτων που συνδέεται στενά με την κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας του μαθητή, αλλά και το πραγματικό ποσό δαπανών για υπηρεσίες αυτού του είδους.» Οι ερευνητές τόνισαν επίσης πως ένας μαθητής χαμηλότερης οικονομικής θέσης είναι λιγότερο πιθανό να συνεχίσει στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση από ότι ένας μαθητής προνομιούχας κοινωνικής τάξης.

Συμπεράσματα και Περαιτέρω Έρευνα

Η βιβλιογραφία δείχνει ότι υπάρχουν οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες σε όλες τις περιοχές της Ελλάδας που εκδηλώνονται σε εκπαιδευτικό αποκλεισμό. Η παρούσα εργασία προσπάθησε να συγκεντρώσει σχετικές μελέτες που αναδεικνύουν τις περιφερειακές ανισότητες σε όλη την Ελλάδα στο πλαίσιο πρωτοβουλιών για πιο δίκαιες και ίσες ευκαιρίες για τους μαθητές στην ΕΕ. Καθώς η εκπαίδευση καθορίζει αδιαμφισβήτητα την επιτυχία των ατόμων και χρησιμεύει ως καθοριστικός παράγοντας για τα επίπεδα φτώχειας, η επένδυση που κάνει η εκάστοτε κυβέρνηση όσον αφορά την πρόσβαση στην εκπαίδευση, θα έχει θετικό αντίκτυπο στην κοινωνική δομή της χώρας και του κόσμου αντιμετωπίζοντας τον εκπαιδευτικό αποκλεισμό.

Περαιτέρω έρευνα μπορεί να γίνει για τη συλλογή εμπειρικών στοιχείων που υποστηρίζουν την υπόθεση ότι οι περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα οδηγούν σε εκπαιδευτικό αποκλεισμό των μαθητών. Η συγγραφέας ελπίζει επίσης, ότι εάν η έρευνα δείξει ότι υπάρχουν περιφερειακές ανισότητες μεταξύ των μαθητών σε μη αστικές περιοχές της Ελλάδας, η εκπαιδευτική πολιτική μπορεί να καλύψει τα κενά και να προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες δίχως αποκλεισμούς για τους μαθητές.

Βιβλιογραφία

- Bray, M. (2010) Researching Shadow Education: Methodological Challenges and Directions. *Asia Pacific Education Review* 11(Jan): 3-13.
- Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities (2008) *Poverty and Social Exclusion in Rural Areas*. European Communities, European Commission.
- EKathimerini Newsroom (2019, February 26) *Four Greek Regions among Poorest in EU, Data Show*. *Economy*. EKathimerini.com.
- European Commission (2006) *Study on Strategic Evaluation on Transport Investment Priorities under Structural and Cohesion Funds for the Programming Period 2007-2013 Country Report Greece*. Rotterdam: European Commission.
- European Commission (2021, November 30) *Assessment in General Upper Secondary Education*. *Eurydice*. European Commission.
- European Commission/EACEA/Eurydice (2020) *Equity in School Education in Europe: Structures, Policies and Student Performance*. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Giavrimis, P., Theodoros, E., Koustourakis, G. (2018). An Approach of Shadow Education in Greece: Sociological Perspectives. *Center for Open Access in Science (COAS)* 2(2): 71-82.
- Kassotakis, M., Verdis, A. (2013) Shadow Education in Greece. In M. Bray, A. E. Mazawi, R. G. Sultana (eds.), *Private Tutoring Across the Mediterranean. Comparative and International Education (A Diversity of Voices)*. Rotterdam: SensePublishers.
- Keep Talking Greece (2018, May 16) *Greek Parents Spend €3billion Annually on Educational Purposes*. Keep Talking Greece - Economy.

- King, C. (2012) *Experiencing Shadow Education: The Rural Gambian Context*. ScholarWorks@UMass Amherst. University of Massachusetts Amherst.
- Kokkinidis, T. (2019, February 26) *Four Regions in Greece Named among Europe's Poorest*. GreekReporter.com.
- Organization for Economic Cooperation and Development - OECD (2018) *Education for a Bright Future in Greece*. Reviews of National Policies for Education. Paris: OECD Publishing.
- Organization for Economic Cooperation and Development - OECD (2020a) *Education Policy Outlook: Greece*. OECD.
- Organization for Economic Cooperation and Development - OECD (2020b) *Regions and Cities at a Glance 2020*. OECD.
- Papanikos, G. T. (2017, November 20). *The Great Recession and its Effect on Greek Education Spending*. Available at: [https://www.atiner.gr/gtp/Papanikos\(2017\)-Education.pdf](https://www.atiner.gr/gtp/Papanikos(2017)-Education.pdf).
- Papanikos, G. T. (2021) *Deaths Due to COVID-19, Lockdowns, Vaccinations and Weather Temperatures: The Case of Greece*. *Athens Journal for Health and Medical Sciences* 8(3): 201-216.
- Pickles, M. (2015, September 29) *Greek Tragedy for Education Opportunities*. BBC News – Business.
- Spinthourakis, J.-A., Karatzia-Stavlioti, E., Lempesi, G.-E., Papadimitriou, I. (2008) *Country Report: Greece*. Academia.edu.
- Tsakoglou, P., Cholezas, I. (2005, May) *Education and Inequality in Greece*. IZA Discussion Paper No. 1582.
- UNICEF. *Children in Greece Protecting and Fulfilling Children's Rights in Greece*. UNICEF.

Risks of Educational Exclusion in Regional Greece

Victoria McKinley Bigelow

Fulbright Scholar

Athens Institute for Education and Research (ATINER)

This report offers a literature review that identifies various aspects of regional inequality, citing 'educational exclusion' as a real threat to regional areas of Greece. The research has found that there is much dialogue in the public discourse and at the European Union political level which identifies equity in education as an essential pillar for European society. In 2020 the Office of the European Union published a report entitled, "Equity in school education in Europe: Structures, policies and student performance" which offers some explanations of the realities facing marginalized European students and proposes some strategies to facing these inequities (European Commission/EACEA/Eurydice, 2020). While this dialogue and the action of setting initiatives sound promising, the review offered in this study shows that educational exclusion in Greece remains an issue and the recommendation for clear policy to address these issues directly is strong.

Keywords: *regional inequality, education equity, educational exclusion, Greece*